

УДК 37.013.73:159.923.2

Перспективи трансформації змісту освіти як засобу самореалізації особистості школяра в умовах становлення нової філософсько-освітньої парадигми

І.М. БЕЗЕНА

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти,
м. Дніпропетровськ, Україна, E-mail: ivanbezena@rambler.ru

Авторське резюме

У статті розглядається філософсько-освітня парадигма пошуку нових підходів у процесі самореалізації особистості в шкільний період, перспективи трансформації змісту освіти як засобу самореалізації особистості школяра. Дається характеристика компонентів змісту шкільної освіти: інформаційно-діяльній (із пізнавальною, ціннісною, технологічною, розвивальною), комунікативною та рефлексивною складовими). Зміни парадигмальних засад шкільної освіти проходять у контексті концепту розвитку змісту та якості освіти, їх удосконалення. Концепт середньої освіти визначають по наступних складових: «навчання як процес», «учасник навчального процесу», «час навчання», «навчальний заклад» та «навчальні технології». Концептуальним центром шкільної освіти є людина. Засоби реалізації особистісного потенціалу школяра визначають у перспективі сталий розвиток людства у XXI столітті. Потрібно реалізувати: фокусування змісту на навчальних результатах, виписаних у форматі ключових компетентностей; запровадження міжпредметного підходу та оптимізація змісту програм з предметів, навчальних підручників; практичне застосування змісту та його оптимізація; застосування оцінних технологій, що наближені до життєвих ситуацій.

Ключові слова: самореалізація особистості, компетентність, компоненти змісту освіти, процес індивідуалізації, моніторинг якості освіти, гуманістичний підхід, соціокультурне середовище, навчальний колектив, психологізація навчально-виховного процесу.

Perspectives of the transformation of educational content as a means of self-identity of the student in terms of establishing a new philosophical and educational paradigm

I.M. BEZENA

Dnipropetrovsk regional institute of postgraduate pedagogical education, Dnipropetrovsk,
Ukraine, E-mail: ivanbezena@rambler.ru

Abstract

This article outlines the philosophical and educational paradigm of new approaches in the process of self-identity at school period, the prospects for transformation of educational content as a means of self-identity of the student. It describes the components of the school education content: informational and active (with cognitive, value, technological, developmental components), communicative and reflexive. Changes of the paradigmatic framework of schooling are going on in the context of the content and quality of education improvement concept. The concept of secondary education is determined by the following components: «learning as a process», «participants of learning process», «learning time», «institution» and «educational technologies». Conceptual center of school is a person. Means of students' personal potential realization determine the future of human development in the twentieth century. The following should be fulfilled: content focusing on educational results, which are formed as key competences; introducing in the disciplinary approach and program optimization in different subjects and coursebooks, practical usage of the content and its optimization; using assessing technologies which are true to life.

Keywords: self-identity, competence, components of educational content, the process of individuation, monitoring the quality of education, humanistic approach sociocultural environment, training staff, psychologization of educational process.

Постановка проблеми. Філософія освіти та практична педагогіка визначили основну стратегічну мету – гуманізація сфери освіти. В її центрі уваги знаходиться особистість школяра, його індивідуальність, формування потенційних можливостей для самовираження і саморозвитку, креативного мислення.

Шкільна освіта є синтезом навчання та індивідуальної пізнавальної діяльності, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку, дорослішання і соціалізації учнів, підготовки

їх до дорослого і самостійного життя. Метафорично освіта сприймається нашим суспільством як процес створення образу людини в індивіді. Всі ці процеси нероздільні, саме тому в посткласичній філософсько-освітній парадигмі освіта розглядається як багаторівневий простір, у якому протікають специфічні навчально-виховні процеси, що створюють умови для саморозвитку особистості. Таким чином, освіта є багатоступеневою структурою, в якій суспільство передусім створює умови для само-

© І.М. Безена, 2014

розвитку і самореалізації особистості, а власне навчання та виховання в загальноосвітньому навчальному закладі виступає лише інструментом досягнення цієї суспільно значимої мети.

Сьогодні потреба суспільства в успішній соціалізації школярів відчувається дуже гостро. Намічається подальша інтеграція виховних чинників: школа, сім'я, мікро- та макросоціум.

Глибокі соціально-економічні і політичні зміни створюють умови для змін в усіх сферах освіти, змісті роботи навчальних закладів, технології шкільної освіти і оновлення методичного педагогічного інструментарію. Всі модернізаційні процеси та новації, які проходять у навчальних закладах посилюють актуальність проблем навчання та виховання, що відповідно посилює вектор навчально-виховної роботи на основі ідей гуманної педагогіки, пробудження власної активності учнів, розкриття особистісних потенціалів. Досить посилена увага до проблеми самореалізації пов'язана з розумінням її визначальної ролі у розвитку особистості, орієнтацією сучасної школи на диференціацію і пробільність навчання, що в свою чергу визначає необхідність створення умов, які дозволять школяру розкритись та реалізувати внутрішній потенціал [3, с. 37].

У цьому контексті повинен йти активний пошук найбільш ефективних управлінських моделей: змістовного наповнення навчально-виховного процесу відповідно до запиту суспільства на чітку, послідовну і зрозумілу структуру освіти в загальноосвітній школі, посилення відкритості шкільної освіти для розуміння і відповідної оцінки батьків та суспільства, як основних замовників освітньої послуги.

Суспільством визначена особлива роль вчителя на всіх рівнях освітньої діяльності особистості щодо формування реального змісту та якості знань, умінь та навичок. Від його педагогічних дій та участі в цьому процесі батьківської громади, учнівського колективу залежить рівень самоактуалізації учнів до ефективного та результативного засвоєння знань і вмінь на рівні вимог часу.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема особистості та її самореалізації займає особливе місце в системі філософських досліджень з найдавніших часів до нашого сьогодення.

Значний внесок у розробку визначених проблем внесли в різні періоди розвитку людства Сократ, Платон, Аристотель, Епікур, Августин Блажений, Р. Декарт, І. Кант, Ф. Ніцше, З. Фрейд, К. Юнг. Ідеї гуманістичної педагогіки отримали особливого розвитку в дослідженнях Я. Коменського, Ж. Руссо, Й. Песталоцці. Проблеми буття людини-особистості досліджувались представниками філософського екзистенціалізму – К. Ясперсом, М. Гайдеггером, Ж. Сартром, Г. Марселем, А. Камю, Е. Фроммом. Потрясіння західної цивілізації у XX сто-

літті оголили людське світосприйняття через нестійкість, слабкість та завершеність людського існування. Основними проблемами для досліджень представниками екзистенціалізму стали: людина як універсальна істота, філософія буття, гуманізм, проблема свободи та відповідальності, проблема часу як характеристика буття.

Гуманістична педагогіка і її концепція набули розвитку у вітчизняній педагогіці. Г. Сковорода зробив перші кроки щодо утвердження єдності окремої людини з народом та його впливу на людське щастя, на формування високих моральних норм та відповідні життєві дії людини-особистості. Видатний педагог В. Сухомлинський через гуманістичні принципи педагогічної діяльності визначав шляхи реалізації ціннісних основ людини, особистості, її гідності, індивідуальної неповторності.

Знайшли шляхи творчого поєднання філософсько-педагогічної теорії і педагогічної практики вчителі-новатори В. Шаталов, І. Волков, Ш. Амонашвілі, С. Лисенкова, Є. Ільїн та інші. Вони підтвердили і розвинули основні позиції гуманної педагогіки щодо формування творчих можливостей людини, її інтелектуальної свободи, створення максимально сприятливих умов для розкриття особистості. Вищезазнані питання знайшли своє наукове висвітлення в сучасних філософських дослідженнях О. Локшіної, В. Кременя, М. Романенка, О. Висоцької, В. Андрущенко, Б. Братаніча, Л. Паращенко, С. Максименко, М. Вагковської, О. Фролової, Л. Ткаченко, В. Гузя, І. Беха С. Горичева, Н. Дмитрук та інших.

Мета дослідження полягає в розкритті перспективи трансформації змісту освіти як засобу самореалізації особистості школяра в умовах становлення нової філософсько-освітньої парадигми.

Виклад основного матеріалу. Філософія освіти працює в першу чергу над формуванням світогляду людини і, отже, формуванням її як особистості – унікальної та неповторної. Заснована на демократичних принципах, вона орієнтує свідомість на плюралістичне, гнучке сприйняття дійсності у всій її багатоваріантності, допомагаючи відновити порушену людиною гармонію життя, виховати її і навчити бути вільною у життєвому виборі та навчанні. Філософія пов'язує свободу людини та сенс життя з її власною внутрішньою активністю, творчою діяльністю, яка виступає головним чинником самореалізації людини, індивідуалізації її у великому суспільстві. Гуманістична педагогіка визначає основу самореалізації особистості в її самосвідомості та самоактуалізації.

Самореалізація – вища в ієрархії потреб людини, творення особистості через соціально-філософський аналіз буття щодо формування світогляду, усвідомлення свободи як головної мети і цінності життя, толерантної позиції по

відношенню до всього, що її оточує. В цьому контексті проходить становлення нової філософсько-освітньої парадигми щодо самореалізації особистості школяра, а саме трансформується зміст шкільної освіти. Ми спробуємо осмислити їх, розглянути зміни парадигмальних засад у контексті концепту розвитку змісту та якості шкільної освіти, змістовні особливості формування освітнього простору у вимірах нового століття та засоби реалізації особистісного потенціалу школяра у перспективі сталого розвитку людства у XXI столітті.

Самореалізація виступає як спосіб життя особистості, формує систему цінностей і простір для самовизначення, самоздійснення, самоактуалізації. Розвиток уявлень про самореалізацію особистості і її особливості у значній мірі пов'язані із феноменом людського існування, змінами у взаємовідносинах особистості і всього людства, оскільки самореалізацію можна представити як соціально-індивідуальний процес свідомого цілепокладання сутнісних сил на основі життєдіяльності кожної конкретної людини. Особистість є основою існування сформованої людини – людини цілісної, здатної до саморозвитку, самовизначення, свідомої предметної діяльності й саморегуляції, людини, що має свій унікальний і неповторний внутрішній світ, людини, яка має нею встановлені норми поведінки та дій, живе і навчається в колективі та робить підготовчі кроки до реалізації свого потенціалу в подальшому життєвому шляху з урахуванням ризиків і потреб часу [10, с. 14].

Проблема ефективності системи загальної середньої освіти та її модернізація, прагнення вдосконалити діючу структуру державного управління системою освіти завжди була і є визначальною у суспільному розвитку. Нові часи суспільного розвитку ставлять питання про новий зміст загальної середньої освіти, забезпечення переходу до формату «школа – ринок праці» та контент-аналіз у сфері шкільної освіти [4, с. 1].

Особлива місія органів управління освітою належить питанням функціонування шкільної освіти та здійснення контролю за змістом її освіти. Сьогодні йде пошук найбільш ефективних управлінських моделей змістовного наповнення навчально-виховного процесу відповідно до запиту суспільства на нову і зрозумілу всім структуру управління шкільною освітою. Сьогодні актуальні випереджувальні управлінські дії спрямовані на опрацювання перспектив розвитку шкільної освіти в контексті створення ефективного навчально-виховного простору території. Зміст цих дій направлений на задоволення соціального замовлення суспільства та особистості щодо саморозвитку школярів, їх самоактуалізації, створення умов для самовизначення, самоутвердження, наповнення атмосферою життєдіяльності шкільного ко-

лективу моральними принципами: повагою, співчуттям, терпимістю, милосердям, увагою та добром. Гуманістичний підхід повинен бути основою менеджерського підходу у шкільній освіті. Виходячи із цих постулатів на часі стоїть питання про вдосконалення системи управління освітою, змістом якої буде прагнення зробити її прозорою, демократичною, відповідальною за зміст шкільної освіти. Система управління повинна: створити умови для громадян в доступності до якісної та конкурентоспроможної середньої освіти, підвищити ефективність управління системою шкільної освіти, модернізувати мережу навчальних закладів, ефективно розподіляти бюджетні фінансові ресурси на оновлення матеріально-технічного забезпечення діяльності навчальних закладів з надання освітніх послуг відповідно до потреб територіальної громади та індивідів тощо.

Зміст освіти складається з чотирьох основних структурних елементів: досвіду пізнавальної діяльності, зафіксованого у формі знань; досвіду здійснення відомих способів діяльності за зразком – вміння діяти за зразком; досвіду творчої діяльності – вміння приймати нестандартні рішення в проблемних ситуаціях; досвіду емоційно-ціннісних відносин – у формі особистісних орієнтацій. Ця концепція може бути основою проектування змін освітнього процесу за умови, що зміст освіти не можна зводити до змісту навчальних предметів. Засвоєння соціального досвіду відбувається не тільки під час уроків, але й в процесі позакласної та позашкільної роботи [2, с. 1].

Змістовні особливості формування освітнього простору проходять у вимірах нового століття. Освіта в аспекті нового гуманістичного мислення є основою розвитку людської культури, а не тільки організацією освітньої діяльності через навчальний процес набуття знань, умінь і навичок. Освіта є синтезом навчання та індивідуальної пізнавальної діяльності, виховання і самовиховання, розвитку і саморозвитку, дослухання і соціалізації. Метафорично освіта сприймається як створення образу людини в індивіді. Всі ці процеси нероздільні, саме тому в посткласичній філософсько-освітній парадигмі освіта розглядається як багаторівневий простір та виступає інструментом досягнення особистістю своєї життєвої мети.

Філософія освіти через зміст навчально-виховного процесу складає принципи пріоритету людини як особистості, свободи вибору цінностей, реалізації можливостей саморозвитку, єдності національних та загальнолюдських інтересів, системності, взаємозв'язку теорії та практики, гуманітарного і природничого знання. Навчальний процес здійснюється на основі плюралістичної методології соціального пізнання, факторного аналізу суспільних явищ, усвідомлення цивілізаційної єдності людської історії, толерантності у взаємодії народів і

культур, дискусійної форми організації навчання та виховання особистості. В цьому контексті потребує активного переоблаштування навчально-виховного процесу на засадах інформаційних технологій та мовних стратегій, розробки та впровадження інтерактивних курсів та предметів, які підвищують роль самостійної індивідуальної та колективної роботи учнів з практичного застосування одержаних знань та вмій [1, с. 11].

Особистість школяра на різних етапах свого розвитку і освітнього збагачення проходить різноманітні кластери навчальних дисциплін. Гуманізація розвитку і навчання особистості школяра в середній школі вимога часу. Зростання компетенцій, удосконалення раніше здобутих знань, умінь і навичок, систематизація освітніх здобутків та вдале їх впровадження життєвому розвитку особливо підкреслюють значення гуманізації навчально-виховного процесу в школі. Разом з тим для успішної творчості потрібні «захопленість», висока особиста мотивація учнів. Тобто тематика практичного дослідження має бути для учня «неформально» цікавою, викликати інтерес, можливість моделювати його дії в реальних життєвих ситуаціях та відпрацьовувати норми поведінки в суспільному контексті. Вихідні інтереси учнів можуть істотно відрізнитись за вибором предметів, тем, проблем. Така різноманітність потребує єдиного методологічного підходу, методологічної бази, яка була б привабливою для всіх [8, с. 3]. Пізнавальна діяльність у навчально-виховному процесі дає слабкі мотиви до навчання. Тому в даній ситуації виникає суттєва потреба щодо організації процесу навчання, який стимулюватиме стійке почуття інтересу, руху вперед, розвитку тощо. Один із реальних шляхів це використання інноваційного навчання з використанням ІКТ, роботи в групі (за участю сильніших та слабших за рівнем знань та вмій), мотивація результатом (пошук конкретних мотивів та способів зацікавлення до досягнення результату) та формування критичного мислення тощо. Тож мотивація – загальна назва для процесів, методів, засобів спонукання учнів до продуктивної пізнавальної діяльності, активного освоєння змісту шкільної освіти. Кермо мотивації тримають учні та педагоги [6, с. 359].

Особлива роль педагога на всіх рівнях освітньої діяльності особистості, який повинен на основі Державного стандарту середньої освіти вибудувати індивідуальний план навчання учня щодо формування реального змісту освітнього компоненту, оптимізувати його зміст і тематику програми враховуючи практичні потреби суспільства та забезпечити відповідну якість знань, умінь та навичок. Незалежне зовнішнє оцінювання знань встановить відповідність певному рейтингу. Педагог повинен нести відповідальність перед суспільством за результати

навчання школярів. Чи готові навчальні заклади, вчителі до такого відповідального кроку в шкільній освіті? Важливим компонентом у цьому питанні є сформованість внутрішнього світу вчителя – потреб, установок, професійних орієнтацій і мотивів діяльності, власних професійних якостей, результатів власної діяльності. Актуальним є вміння вчителя аналізувати власну педагогічну, освітню та самоосвітню діяльність, здійснювати кореляцію своєї діяльності. Нерозуміння стану справ, нездатність розгледіти помилки, прийняти правильне рішення – все це уповільнює процес професійного зростання та веде до викривлення ситуації в навчальному процесі [7, с. 2].

Незаперечна та ситуація, що сім'я та батьки школяра мають вплив на нього з питання формування мотиваційних елементів (внутрішньої та зовнішньої потреби) в навчанні, отриманні якісної та змістовної освіти, умінь та навичок.

Засоби реалізації особистісного потенціалу школяра визначають у перспективі сталий розвиток світової цивілізації у XXI столітті. Шкільна освіта, враховуючи зміст суспільного замовлення, відповідальність перед поколіннями має допомогти молодій людині засвоїти і активно відтворювати суспільний досвід та соціалізуватися, вистояти і здолати ризики реального життя. На думку автора, перед сучасною шкільною освітою, яка розвивається у руслі гуманізму та педагогічної парадигми, ставиться завдання філософсько-освітнього аналізу стану справ у шкільній освіті, встановлення співвідношення філософії як методологічної основи освіти і теорії педагогіки, що розвивається в контексті проблем постіндустріального та інформаційного суспільства. Розвиток сучасної шкільної освіти знаходиться в проблемному полі філософії освіти і пов'язаний із освоєнням його базових понять: життя і смерть, знання і відсутність знань, дисципліна й анархія, свобода і відповідальність, суспільне і індивідуальне тощо. Освітянське першочергове завдання полягає в сприянні тому, щоб у особистості школяра була постійна потреба у самоактуалізації, саморозвитку, індивідуальності та відповідальності. Адже відчуження дитини від шкільного освітнього процесу в цілому призводить до негативних особистісних цінностей та занепаду у розвитку особистості. Внутрішньою причиною розчарування та невдач у навчанні в більшості випадків це – відсутність можливостей для самореалізації школярів. Наукові дослідження сучасної практики навчання дозволили виявити ряд протиріч між вимогами до шкільної освіти, де у центрі уваги знаходиться особистість дитини, і напрямками процесу навчання на засвоєння школярами певної суми знань; потребою школярів у самостійній творчій діяльності і пріоритет репродуктивних методів навчання; розуміння важ-

ливості, необхідності процесів саморозвитку і самореалізації з боку школярів та вчителів і відсутність в освітній практиці необхідних для них педагогічних умов; необхідність використання активних форм роботи, які сприяють розвитку творчості та самореалізації школярів, і застарілими стереотипами професійної поведінки вчителів [3, с. 37].

Актуальним сьогодні є пошук та активне впровадження тих видів навчальної діяльності, які сприяють процесу самореалізації особистості школяра і не тільки інтелектуальних начал, але й потреби в ціннісно-мотиваційному та дієво-практичному самовираженні.

Виходячи з положень гуманізації системи освіти, можна сформулювати й образ-модель людини антропогенної цивілізації як результат системи освіти і виховання й, у цілому, соціалізації особистості як вільної, гуманної, толерантної, духовно збагаченої, соціально й професійно мобільної, орієнтованої на творчу самореалізацію у світі культурних цінностей, здатної до адаптації в соціокультурному середовищі, що постійно змінюється, до тамування у собі егоїстичних мотивів і прагнень до деструктивних дій. Цей ідеал, природно, буде персоніфікуватися кожною особистістю у конкретному соціумі.

Висновки. Таким чином, зміни засад шкільної освіти проходять у контексті розвитку змісту та якості освіти, їх удосконалення. Концепт середньої освіти визначають за наступними складовими: «навчання як процес», «учасник навчального процесу», «час навчання», «навчальний заклад» та «навчальні техно-

логії». Концептуальним центром освіти є людина. Засоби реалізації особистісного потенціалу школяра визначають у перспективі сталий розвиток людства у ХХІ столітті.

Зауважимо, що на практиці в країнах ЄС відбувається: фокусування змісту на навчальних результатах, виписаних у форматі ключових компетентностей; запровадження міжпредметного підходу та оптимізація змісту програм з предметів, навчальних підручників; практичне застосування змісту та його оптимізація; застосування оцінних технологій, що наближені до життєвих ситуацій. Таким чином, сучасний етап розвитку освіти в країнах ЄС характеризується трансформацією у бік компетентнісної моделі освіти, а базова освіта розглядається як основа для формування ключових компетентностей.

Гуманізувати освіту – значить виявити особистісний зміст при вивченні навчальних дисциплін, зробити його особистісно-зорієнтованим та особистісно значущим. Почути інших людей, осмислити й відчути цінності кожного, їх розуміння сенсу життя, зіставити різні голоси, прислухатися до власного внутрішнього голосу, усвідомити себе, зміст свого існування й визначити своє місце у житті – така логіка освіти сьогодні.

Особливим завданням сучасної філософії освіти є стратегічне осмислення змісту педагогічних напрацювань, адаптація їх до нових умов співіснування освіти й суспільства, і вироблення нових методик шкільної освіти в процесі формування особистості готової до успішної самореалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андрущенко В. Філософія освіти ХХІ століття: у пошуках перспективи [Електронний ресурс] / В. Андрущенко // Філософія освіти. – 2006. – № 1. – Режим доступу: [1andrushchenko-fo-1-3-2006.pdf](http://andrushchenko-fo-1-3-2006.pdf) 1/7
2. Ватковська М.Г. Становлення і самореалізація особистості під впливом освітніх чинників [Електронний ресурс] / М.Г. Ватковська. – Режим доступу: www.info-library.com.ua/books-text-11980.html
3. Горычева С.Н. Самореализация личности учащихся в процессе учебной деятельности [Электронный ресурс] / С.Н. Горычева, Н.Г. Дмитрук // Вестник Новгородского гос. ун-та. – 2005. – № 31. – С. 36-40. – Режим доступа: www.novsu.ru/file/24132
4. Паращенко Л.І. Механізми державного управління загальною середньою освітою в контексті національної стратегії розвитку освіти [Електронний ресурс] / Л.І. Паращенко. – Режим доступу: [//www.dy.nauka.com](http://www.dy.nauka.com)
5. Пасічник Н. Реалізація концепту «освіта» на прикладі англійських дидактичних термінів, що позначають учасників навчального процесу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rusnauka.com
6. Подласий І.П. Педагогіка. Новий курс. Книга 1. Загальні основи. Процес навчання. [Електронний ресурс] / І.П. Подласий. – Режим доступу: www.booksgid.com
7. Примакова Т.В. Аналітична діяльність учителя історії [Текст] / Т.В. Примакова // Історія та правознавство. Науково-методичний журнал. – 2014. – № 9. – С. 2-3.
8. Кремень В.Г. Педагогічна синергетика: понятійно-категорійний синтез [Текст] / В.Г. Кремень // Теорія і практика управління соціальними системами. Щоквартальний науково-практичний журнал. – Харків: НТУ «ХПГ», 2013. – № 3. – 138 с.
9. Локшина О.В. Трансформація змісту шкільної освіти в країнах Європейського Союзу [Текст] / О.В. Локшина // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – № 1. – С. 1-10.
10. Максименко С.Д. Психічні механізми самореалізації особистості в медіа просторі [Текст] / С.Д. Максименко // Педагогіка і психологія. – 2013. – № 2. – С. 14-17.

Стаття надійшла до редакції 15.01.2015

REFERENCES:

1. *Andrushchenko V.* Filosofiya osviti XXI stolittya: u poshukah perspektivi (Philosophy of the XXI century: in search of prospects), *Filosofiya osviti*, 2006, № 1. Regime to access: [http:// www.1andrushchenko-fo-1-3-2006.pdf](http://www.1andrushchenko-fo-1-3-2006.pdf) 1/7
2. *Vatkovs'ka M.G.* Stanovlenja i samoorganizacii osobistosti pid vplivom osvitnih zinnikov, (Personal Development and self-organization, influenced by educational principles), Regime to access: [http:// www.info-library.com.ua, books-text-11980.html](http://www.info-library.com.ua/books-text-11980.html)
3. *Gorycheva S.N., Dmitruk N.G.* Samorealizatsiya lichnosti uchashchihhsya v protsesse uchebnoy deyatelnosti (Self-identity of the student in the learning activity), *Vesnik Novgorodskogo gosudarstvennogo universiteta*, 2005, №31, s.36-40. Regime to access: [http:// www.novsu.ru / file/24132](http://www.novsu.ru/file/24132)
4. *Parashchenko L.I.* Mehanizmi derzhavnogo upravlinnya zagalnoyu serednoyu osvitoyu v konteksti natsionalnoyi strategiyi rozvitku osviti (Mechanisms of secondary education management in the context of national education development strategy). Regime to access: [http:// www.dy.nauka.com](http://www.dy.nauka.com)
5. *Pasichnik N.* Realizatsiya kontseptu «osvita» naprikhadi angliyskikh didaktichnih terminiv, shcho poznachay utuchasnikiv navchalnogo protsesu (Implementation of the concept of «education» as an example of English teaching terms for the educational process participants), Regime to access: [http:// www.rusnauka.com](http://www.rusnauka.com)
6. *Podlasiy I.P.* Pedagogika. Noviy kurs. Kniga 1. Zagalni osnovi. Protse navchannya (Pedagogy. New Course. Book 1. The general principles. The learning process), Regime to access: [http:// www.booksgid.com](http://www.booksgid.com)
7. *Primakova T.V.* Analitichna diyalnist uchitelya istoriyi (Analytical activity of a history teacher), *Istoriya ta pravoznavstvo, Naukovo-metodichniy zhurnal*, 2014, №9, s.2-3.
8. *Kremin V.G.* Pedagogichna sinergetika: ponyatiyno-kategoriyniy sintez (Education Synergetics: conceptual and categorical synthesis), *Teoriya i praktika upravlinnya sotsialnimi sistemami. Shchokvartalnyi naukovopraktichniy zhurnal*. – Harkiv: NTU «HPG», 2013, №3, 138s.
9. *Lokshina O.V.* Transformatsiya zmistu shkilnoyi osviti v krayinah Evropeyskogo Soyuzu (The transformation of school education content in the European Union), *Porivnyalno-pedagogichni studiyi*, 2009, №1, s.1-10. Regime to access: [http://www.pps.udpu.org.ua, article/view/17841](http://www.pps.udpu.org.ua/article/view/17841)
10. *Maksimenko S.D.* Psihichni mehanizmi samorealizatsiyi osobistosti v media prostori (Mental mechanisms of self-identity in the media space), *Pedagogika i psihologiya*, 2013, № 2, s.14-17.

Безена Иван Михайлович - старший викладач

Дніпропетровський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Адреса: 49006, м. Дніпропетровськ, вул. Свердлова, 70

E-mail: rogova69@bk.ru

Bezena Ivan Mykhaylovych - senior Lecturer

Dnipropetrovsk regional institute of postgraduate pedagogical education

Address: 70, Sverdlov Str., Dnipropetrovsk, 49006, Ukraine

E-mail: ivanbezena@rambler.ru